

Symposium Hoe kerken hun stempel drukten op het straatbeeld

Een zondvloed aan godshuizen

Een razende competitie in steen voltrok zich in Amsterdam in de tweede helft van de negentiende eeuw. Opvallende deelnemers aan die wedloop: de kerken.

LIZA VAN LONKHUYZEN

Amsterdam was met de Franse bezetting stil komen te staan. Acht procent van de Amsterdammers woonde in een kelderwoning, schrijft Geert Mak in *Een kleine geschiedenis van Amsterdam*. Hij haalt de Parijse broers De Goncourt aan. Die schreven in 1861 over de stad: 'Je komt uit een museum, en je treft het huis of de gracht precies zo aan als je ze net op een schilderij van Pieter de Hoogh hebt gezien.'

Maar er kwam een omslag. Parijs en Londen waren bezig zich te ontwikkelen tot wereldsteden en namen Amsterdam mee. Er kwam een nieuwe economische impuls, door onder meer het Noordzeekanaal en inkomsten uit de Indische koloniën. De bevolking groeide explosief doordat mensen massaal van het land naar de stad trokken. Er werd gebouwd – en tussen die nieuwe gebouwen namen kerken een opvallende plaats in.

Tijdens de Franse bezetting was een einde gekomen aan de status van de gereformeerde kerk als officiële kerk en na de grondwetsherziening van Thorbecke in 1848 trok de overheid haar handen helemaal af van de kerken. Tot dan toe hadden veel kerkgenootschappen nog in schuilkerken gezeten. Die begonnen aan een inhaalslag. Herman Wesselink, architectuurhistoricus bij de VU: "Het werd een soort competitie in steen. Verschillende kerken bouwden: de rooms-katholieke, de Vrije Gemeente (opgericht in 1877 door twee domi-

nees die vonden dat wijsheid te vinden was in alle religies), de oud-katholieken, de Nederlands hervormden en de dolerenden, een afsplitsing van de hervormden onder leiding van Abraham Kuypers. In totaal ging het tussen de 25 en 30 kerken. Waar één stond, moest een grotere van een ander geloof naast. Vooral de katholieken waren bezig te imponeren."

Een voorbeeld was de Sint-Nicolaasbasiliek, aan de Prins Hendrik-kade, bouwjaar 1887. Religiewetenschapper Peter Ben Smit van de Universiteit Utrecht: "Als je het Centraal Station wegdenkt, dat kwam iets later, kun je je voorstellen hoe het IJ erlangs liep. Het moet iets zeggen als: wij zijn hier, wij horen bij Amsterdam en zijn heel belangrijk voor de stad."

De kerkbouwgekte liep gelijk op met de verzuiling. Met de gesloten, gelijkgestemde kringen van scholen, universiteiten, vakbonden en politieke partijen moesten ook imposante kerken worden gebouwd. Smit: "De vraag was: hoe zien we onszelf? Doen we een institutionele claim op de openbare ruimte? Zo ja, dan zetten we de meest fantastische kerk neer die we ons kunnen voorstellen."

Wesselink: "Voor de Vrije Gemeente ontwierpen vader G.B. Salm en zoon A. Salm in 1880 een gebouw dat niet herkenbaar was als kerk, het huidige Paradiso. Daarmee wilden ze de eigenzinnigheid van de Vrije Gemeente tonen."

De doopsgezinden hield zich afzijdig. In schuilkerk 't Lam, aan het Singel, hadden ze al ruimte voor ongeveer zevenhonderd man. Ze bleven zitten waar ze zaten en toonden zo hun soberheid.

De hervormden hadden hoge kosten door het onderhoud van de Westerkerk, de Nieuwe en de Oude Kerk en daardoor lukte het hun pas in 1892 mee te doen in de race. Ze bouwden onder andere de Muiderkerk, in de

Linnaeusstraat.

Het dit jaar honderd jaar oude gebouw van de oud-katholieke parochie in de Ruysdaelstraat sloot de bouwgekte af. Het verhaal van die bouw is de rode draad in *Bouwen aan wie je bent*, een symposium dat zaterdag over de religieuze emancipatie in steen wordt gehouden in dit gebouw. De bisschop van Haarlem, Dick Schoon: "Het verhaal gaat dat de parochie uit haar schuilkerkje De Ooievaar op de Wallen vertrok vanwege de toenemende prostitutie, het werd te onzedelijk. Maar op de nieuwe locatie was ook prostitutie. Ze wilden vooral zichtbaar worden."

Met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kwam een einde aan de negentiende eeuw. Schoon: "Daarna lieten kerken hun onderlinge strijd grotendeels varen. Ze begonnen zich te verenigen tegen wat zich openbaarde als de een nieuwe, groeiende vijand: het ongelof."

Bouwen aan wie je bent, 17 mei, Ruysdaelstraat 37. Aanvang 9.30 uur, toegang €10.

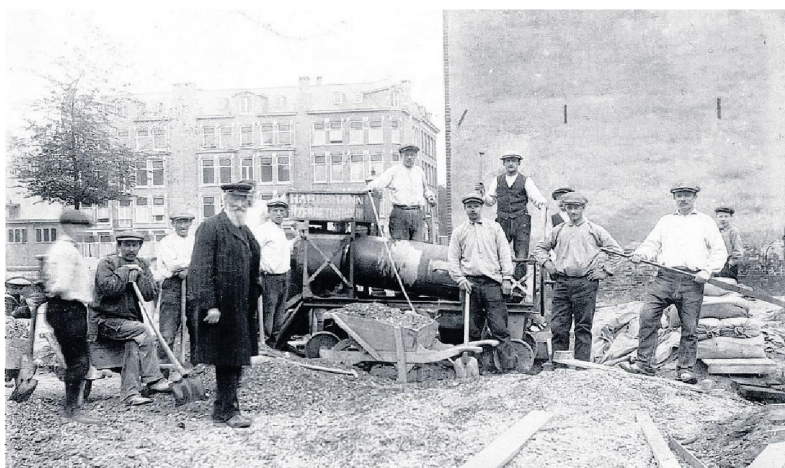
'Wij zijn hier, wij horen bij Amsterdam en zijn heel belangrijk voor de stad'
'Waar één stond, moest een grotere van een ander geloof naast'

De oud-katholieke kerk in de Ruysdaelstraat nu. Zaterdag is hier het symposium.

De bouw van de oud-katholieke kerk in de Ruysdaelstraat, 1913.

De eerste steen wordt gelegd, 29 mei 1913. De oplevering was in 1914. PRIVÉFOTO'S

